

REPER

PERSONAJUL ȘI PERSOANA

PAUL TOURNIER (1898 – 1986), medic și autor elvețian, a devenit cunoscut la nivel global prin cărțile sale și prin activitatea de consilier și conferențiar. Rămas orfan de mic, a fost crescut în familia unor rude, experiență care i-a marcat profund personalitatea și destinul.

S-a făcut remarcant mai ales prin formularea și impunerea conceptului de *medicină a persoanei*, ce postulează că omul trebuie tratat ca un întreg psihosomatic. În fapt, medicina persoanei este mai degrabă o atitudine, o modalitate de a privi pacientul, și mai puțin o teorie sistematică. A contribuit la inițierea congreselor de medicină a persoanei, care se desfășurau anual începând din 1947. De-a lungul carierei, a fost invitat să conferențieze în SUA, Japonia, Iran, Africa de Sud și numeroase țări europene. În diverse orașe din toată lumea s-au format grupuri care împărtășeau ideile lui Tournier și care se adunau pentru a-și discuta experiențele și a-și dezvolta strategiile.

Protestant din tradiția calvinistă, manifesta deschidere și înțelegere față de oameni din diverse tradiții sau față de agnostici și ateï. A fost influențat de mișcarea creștină Oxford Group, fondată de luteranul Frank Buchman (din care s-a născut și mișcarea Alcoolicilor Anonimi) și a avut legături cu Institutul Ecumenic din Bossey.

Format ca medic, era preocupat de colaborări interdisciplinare și atent la evoluțiile din alte domenii. A publicat 25 de titluri, traduse în peste 25 de limbi, totalizând mai bine de 450 de ediții. Personajul și persoana este considerată în general cea mai importantă și mai influentă lucrare a lui Tournier, fiind totodată și cea mai tradusă.

Din opera sa mai reținem câteva titluri de referință: *Médecine de la personne* (1940), *Bible et médecine* (1951), *Vraie ou fausse culpabilité* (1958), *De la solitude à la communauté* (1943), *Les forts et les faibles* (1948), *L'homme et son lieu* (1966), *Les saisons de la vie* (1960). În românește i s-a mai tradus *Dificultăți conjugale*.

Urmașii lui au fondat o asociație care administrează un site unde se găsesc informații despre autor, lista completă a lucrărilor sale și a traducerilor în alte limbi, precum și lucrări scrise despre Tournier sau înregistrări audio de la diverse conferințe susținute de acesta în timpul vieții (<http://www.paultournier.org/>).

PAUL TOURNIER

**PERSONAJUL
ȘI PERSONA**

Traducere de Rodica Bogdan

decenu.eu
Oradea, 2020

Le personnage et la personne

Copyright © 1955 by Paul Tournier

Romanian translation rights arranged with the heirs of Gabriel Tournier.

All rights reserved

Traducere realizată după ediția franceză: *Le Personnage et la personne*,

Edition Delachaux & Niestlé, Neuchâtel and Paris.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TOURNIER, PAUL

Personajul și persoana / Paul Tournier ; trad. de
Rodica Bogdan. - Sânmartin : decenu.eu, 2020

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-94996-2-7

I. Bogdan, Rodica (trad.)

159.9

Traducere: Rodica Bogdan

Editare: Daniel Fărcaș

Corectură: Claudia Stanciu

Index: Teofil Stanciu

Tehnoredactare și copertă: Gabi Giulușan

© decenu.eu, 2020

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări este permisă numai cu acordul scris al editurii. Toate drepturile asupra prezentei versiuni în limba română aparțin editurii decenu.eu.

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI: PERSONAJUL	7
unu CINE SUNT EU?	9
doi ACEASTĂ LUME IMPERSONALĂ	29
trei ACEASTĂ FIINȚĂ CONTRADICTORIE	51
 PARTEA A DOUA: VIAȚA	 71
patru UTOPIE	73
cinci EXEMPLUL BIOLOGIEI	93
șase PSIHOLOGIA ȘI SPIRITUL	113
 PARTEA A TREIA: PERSOANA	 135
șapte DIALOGUL	137
opt OBSTACOLUL	157
nouă DUMNEZEUL CEL VIU	177
 PARTEA A PATRA: ANGAJAMENTUL	 199
zece LUMEA LUCRURILOR ȘI LUMEA PERSOANELOR	201
unsprezece A TRĂI ÎNSEAMNĂ A ALEGE	223
doisprezece IRUPEREA VIEȚII	245
 LISTA LUCRĂRILOR CITATE	 267
INDEX	275

PARTEA ÎNTÂI:

PERSONAJUL

unu

CINE SUNT EU?

AZI E SĂRBĂTOARE LA GENEVA. Se sărbătorește Escalada din 1602, când ducele de Savoia a încercat, prin vicleșug, într-o sumbră noapte de decembrie, să pună mâna pe cetatea pe care Dumnezeu o eliberă miraculos.

Cu această ocazie, vitrinele cofetarilor sunt pline cu cratițe de ciocolată și nuga, făcând aluzie la un episod deosebit de popular al bătăliei: o anumită Dame Royaume, văzând că savoiarzii au ajuns sub fereastra ei, își luă oala de pe foc și o aruncă într-unul dintre ei, omorându-l.

Episod adevărat sau legendă? Chiar ieri seară, crainicul de la radio trebuia să-i răspundă unei ascultătoare care întrebase dacă întâmplarea a fost autentică. Problema a fost studiată de istorici, spunea el. Profesorul Geisendorf stabilise că Dame Royaume a existat, că în testamentul unuia dintre urmașii ei se află menționată celebra oală, dar că relatarea a fost probabil urzită ulterior, fiindcă cele mai vechi documente despre Escaladă nu o pomenesc.

Așa că nu vom ști probabil niciodată dacă detaliile sunt exacte. La fel în cazul lui Wilhelm Tell, al lui Cristofor Columb și al tuturor personajelor istorice. Până și existența

PAUL TOURNIER

unora, chiar a celor mai populare figuri, este pusă la îndoială de specialiști. Unde se află granița dintre legendă și istorie? Întreaga erudiție a savanților este neputincioasă pentru precisa ei delimitare.

Tradiția și reputația, adorarea și ura alterează aproape instantaneu imaginea pe care ne-o facem despre contemporanii noștri. Iar această imagine contează, îi vorbește inimii, acționează efectiv în umanitate, dând naștere la adevărate sentimente de admirație sau dezaprobare.

Mai mult! Fiecărui ni se întâmplă la fel în ce ne privește. Când ne evocăm amintirile, oricât de sinceri suntem, nu avem nicio siguranță că excludem din ele orice urmă de iluzie. Ce ne vine în minte nu sunt faptele, ci aparența lor, modul în care le-am văzut și resimțit. Tot ce am văzut și simțit, imaginile și senzațiile rămân mai mult sau mai puțin deformate în memoria noastră.

Zi de zi, bărbați și femei de toate vârstele și de orice condiție socială, bolnavi și sănătoși, vin să mă consulte pentru a se cunoaște mai bine pe ei înșiși. Îmi povestesc viața lor. Fac eforturi imense pentru a fi cât mai exacti. Ei sunt în căutarea adevăratei lor persoane și simt că strădania noastră comună ar putea fi compromisă dacă n-ar pune în joc sinceritatea cea mai scrupuloasă cu putință.

Adeseori corectează câte un detaliu la următoarea ședință; mai adaugă un altul a cărui omisiune ar putea induce în eroare înțelegerea mea asupra faptelor. Această îngrijorare este, firește, legitimă: n-am putea descoperi persoana în lipsa acestei dispoziții de absolută loialitate.

Cu toate acestea, trebuie să-mi asigur interlocutorii de un lucru: ceea ce contează – din fericire – pentru această

descoperire a persoanei nu sunt atât datele istorice, cât modul în care noi le vedem și le resimțim. Dacă amintirile ne înșală, deformarea suferită de ele nu-i la-ntâmplare; ea spune despre noi la fel de mult ca faptele înseși.

Tot așa, legendele spun despre umanitate tot atât cât spun și relatările istorice. Ele sunt o altă realitate, dar o realitate, totuși; un document mai sigur, fără îndoială, decât cea mai savantă carte de istorie. Pentru a înțelege omul, este important să citești atât *Iliada*, *Odiseea*, *Eneida*, *Bhagavad-Gita* sau chiar poveștile lui Perrault⁴⁴, cât și tratate de filosofie, sociologie, fiziologie sau psihologie.

Ce poate fi mai convențional decât teatrul? E exact un joc de personaje. Cu toate acestea, o tragedie de Sofocle conține un adevăr omenesc la fel de autentic precum cea mai exactă biografie. Acești actori joacă un rol, și totuși, noi vedem în gesturile și cuvintele lor persoana umană, la fel ca un om care trăiește în realitate. Chiar cuvântul *persoană* vine de la acești actori care purtau o mască pentru a-și amplifica vocile (*sonare... per*)¹.

Și profesorul C.G. Jung desemnează prin cuvântul latin *persona* nu ceea ce exprimăm în franceză prin cuvântul „persoană”, ci tocmai prin acela de „personaj”. Aceste complicații lingvistice nu sunt deloc întâmplătoare; ele vădese tocmai complexitatea problemei pe care o abordez în această carte, legătura inextricabilă care există între *personaj* și *persoană*, deși, intuitiv, noi le punem în opoziție: rolul pe care noi îl jucăm și ceea ce suntem în realitate.

A existat o vreme când legenda, poezia și muzica erau mai importante decât știința în formarea unui om cult. Această epocă a fost cu siguranță mai umană decât a noastră.

Nu se cunoșteau atât de multe despre om câte știm azi, nu doar despre trupul său, ci și despre legile sale psihologice și sociologice. Ne este totuși îngăduit să afirmăm că atunci îl cunoșteam mai bine decât în zilele noastre.

Unul dintre cele *Șase personaje în căutarea unui autor* a lui Pirandello afirmă că o ființă imaginară precum Sancho Panza este mai reală decât orice om real. Într-adevăr, față de voi și față de mine, Sancho Panza are avantajul de a fi finisat. El este tot ce a zis despre el Cervantes și nimic mai mult. În schimb, eu pot să mă povestesc la nesfârșit, mie și altuia, fără a oferi o imagine completă și veridică despre mine. În fiecare om va rămâne, chiar și pentru el însuși, o parte de mister de nepătruns.

Unde se află atunci granița dintre ceea ce sunt și ceea ce pot deveni? Cine știe dacă mâine reacțiile mele la un eveniment nou nu-mi vor arăta un aspect al persoanei mele mai important decât tot ce am descoperit până acum? Oare lucrurile de care voi fi mâine în stare sunt cuprinse în ceea ce sunt eu astăzi?

De altfel, Sancho Panza nu este identic pentru fiecare: mie nu îmi apare cum vă apare vouă ori cum îi apărea lui Cervantes. În ce mă privește, el este o imagine personală pe care lectura lui Cervantes mi-a conturat-o și la modelarea căreia au contribuit asocierile de idei, experiențele din viața personală: este Sancho Panza al meu. Așadar, el depinde de propria-mi persoană, de propria-mi istorie, de rezonanțele conștiente și inconștiente pe care le-a produs în mintea mea.

În același fel, despre toți acești oameni care vin să mă consulte și care depun eforturi atât de minuțioase să fie cât mai exacti în descrierea propriei persoane, îmi fac o imagine

care depinde inevitabil atât de mine, cât și de ei. Dacă vor să se consulte cu unul dintre colegii mei de breaslă, acesta nu îi va vedea cu siguranță așa cum îi văd eu. Iar lui nu i se vor înfățișa așa cum mi se înfățișează mie.

Se înțelege, prin urmare, că mă preocupă de douăzeci de ani această problemă a persoanei. Ea are o deschidere generală de importanță decisivă pentru întreaga gândire și civilizație: ce este omul? Dar are și o deschidere particulară la fel de importantă pentru destinul meu: cine sunt eu cu adevărat?

Această întrebare îl frământă pe fiecare, fie că își dă seama, fie că nu. E în joc la fiecare consultație pe care o am. E în joc de fiecare dată pentru cel care vine să mă consulte și pentru mine însumi. Acest contact sincer și viu este substanța vieții mele profesionale. Atât pentru mine, cât și pentru interlocutorul meu, e un mijloc de a ne descoperi pe noi înșine. Este ceea ce mă interesează, nu doar în cabinetul de consultații, ci în orice moment, în orice întâlnire, în familie, când sunt cu un prieten, la un congres, în vacanță.

Însă omul care vine să mă consulte își pune această întrebare mult mai intens: el vrea să vadă limpede în el însuși. Se așteaptă ca eu să-l ajut. În practică, această chestiune pasionantă a persoanei mi se pare mult mai complexă decât ne-o imaginăm de obicei. Scriu această carte tocmai pentru a lămuri câteva dintre aspectele ei. Pentru mine, a scrie înseamnă a dialoga cu cititorii mei cunoscuți sau necunoscuți. E un mod de a le pune lor întrebările care îmi sunt puse mie la contactul cu viața.

Într-un fel, eu ocup un post de observație privilegiat. Majoritatea celor care vin să mă consulte sunt hotărâți să mi se arate mai deschiși decât s-au arătat vreodată. Îmi spun ceea

ce n-au îndrăznit niciodată să spună altcuiva. Nu trebuie să descopăr doar cine sunt ei, ci omul din fiecare, mai pur și mai despuiat de aparențele înșelătoare sub care el se ascunde atât de ușor în viața obișnuită.

Cu toate acestea, oricât de privilegiat ar fi postul meu de observație, îmi dau seama din ce în ce mai mult că persoana pură ne va scăpa mereu. Fără îndoială, numai Dumnezeu o cunoaște. Nu pot cuprinde din cineva, nici din mine însumi, adevărata realitate, ci doar o imagine; o imagine fragmentară și deformată, o aparență: „personajul”.

Mesajul acestei cărți este, prin urmare, deopotrivă ceea ce descopăr, ceea ce îmi pare că lămurește problema omului și ceea ce se sustrage mereu acestei descoperiri, ceea ce rămâne misterios și obscur. Există astfel un raport straniu între personaj și persoană; sunt legate între ele, fără a se confunda vreodată. Îmi apropii persoana numai prin intermediul acestei imagini care mi-o arată și mi-o ascunde totodată, puțin câte puțin, o revelează și o trădează.

Și-apoi, omul este viu; fiecare consultație îmi oferă o nouă imagine a lui. O intuiție nedemonstrabilă, dar care nu poate fi respinsă, îmi spune că în om există unitate și continuitate. Totuși, imaginile succesive pe care eu le percep despre el îmi apar discontinue, diferite, chiar contradictorii. O nevoie imperioasă de sinteză mă determină să caut ceea ce au în comun, să fac trecerea de la ședința de proiecții luminoase la ședința de cinema, să surprind omul în mișcarea sa fără oprire.

Cinematografia creează însă și mai multe iluzii decât imaginile separate. Nu există nimic mai periculos decât să te fletezi că faci sinteza unei vieți: niciodată nu e mai mult decât

o schemă, o amputare a diversității infinite a vieții, reducerea ei la o abstracțiune arbitrară. Nu aș surprinde persoana, ci încă o imagine și mai artificială; o producție a minții mele, o reprezentare mentală care-mi aparține: nici Dame Royaume, nici Sancho Panza ei înșiși, ci personajele lor, așa cum le văd și le deformează eu.

Această căutare pasionantă a persoanei, care îmi umple viața, mă determină să fiu deci mai prudent întotdeauna, mai rezervat în concluziile mele. Eu măsoar cât de sumare și false sunt judecățile pe care oamenii și le fac mereu unii despre alții. Nu doar judecățile morale, ci și cele psihologice sau filosofice. Eu îi pot vedea mai exact decât alții pe anumiți oameni, pentru că ei se arată mai deschiși față de mine. Și înțeleg cu atât mai bine cât de departe este viziunea mea față de realitate.

Un cuplu certat a venit la consultație. Când soțul îmi vorbește despre soția lui, mă gândesc la ce mi-ar fi spus pe când erau logodiți. Se poate ca ea să se fi schimbat de atunci, dar cu siguranță nu atât cât crede soțul ei.

A văzut-o cu ochii dragostei; și-a făcut o imagine ideală despre ea și iubea această imagine pe care o credea realitate. Astăzi, după mii de răni, el este la fel de influențat, iar imaginea pe care el o respinge și o condamnă nu mai este soția sa, ci imaginea de altădată. Aș fi vrut să-l întreb: „Nu vreți să faceți cunoștință cu soția dumneavoastră?” Dar tocmai faptul că o judecă îl împiedică să o cunoască.

Aveam trei luni când a murit tatăl meu. Nu-l cunosc așadar decât din biografia scrisă de unul dintre prietenii lui, din articolele necrologice, din poemele pe care le-a scris, din articole, scrisori, fotografii și întâmplări care mi s-au spus

PAUL TOURNIER

multă vreme după aceea. Din toate acestea, mintea mea a elaborat o imagine. Această imagine depinde inevitabil și de propriile complexe psihologice; am proiectat asupra ei idealul meu; am modelat-o, am deformat-o după bunul plac.

Și totuși, când un om îmi descrie tatăl cu care și-a petrecut întreaga copilărie, nu sunt sigur că portretul pe care mi-l face el este mai fidel decât cel făcut de mine.

Reiau scrisul azi și din nou e o zi patriotică. Cititorii mei vor crede că se-ntâmplă des la Geneva. Este Ziua Restaurației Republicii, când au venit austriecii și ne-au eliberat de sub ocupația franceză, în 31 decembrie 1813.

De dimineață, pe când mijeau zorii, tunul bubuia pe metereze. Încă mai întâlnesc în fiecare an patrioți care se salută cu vechiul salut: „Trăiască Austria! Trăiască Republica!” Își iau cu ei copiii, care-și înfundă urechile în apropierea tunurilor, ca să-i inițieze în tradițiile geneveze și în iubirea de patrie.

Nu peste mult timp, mulțimea a început să se grăbească înspre catedrală, pentru slujba comemorativă, aducându-I mulțumiri lui Dumnezeu, apărătorul orașului, și ascultând relatarea evenimentelor istorice și rugăciunile Bisericii pentru autorități și cetățeni.

Toate acestea au un puternic ecou în inima mea de genevez. Mii de amintiri din copilărie, înscrise în sufletul meu, rezonază la impresiile de moment. Există ceva propriu țărișoarei în care m-am născut, a cărei viață politică a fost atât de strâns legată de destinul său spiritual.

Cu toate acestea, un observator critic ar putea foarte bine descrie totul ca o punere în scenă convențională. Personaje,

acești membri ai guvernului așezați în staluri, care simt privirile pe care mulțimea le aruncă pe furiș asupra lor! Personaje, toți acești oameni care adoptă o mimică de circumstanță! Personaj, acest predicator de la amvon, care trebuie să facă gesturi largi și să vorbească pe un altfel de ton! Se ferește de un ton prea solemn, care i-ar atrage critici. Dar nici nu poate vorbi cum mi-ar vorbi mie pe stradă.

Dintr-odată, în liniștea naosului, se aude vocea unui copil: „Spune-mi, tati, cine-i nenea ăsta care vorbește acolo sus?” Era, cu siguranță, pentru prima dată adus la biserică. Nu suferise încă „botezul” convențiilor sociale. Tatăl, buimăcit, îi șoptește să tacă, în loc să-i răspundă la întrebarea atât de firească. Însă am văzut în jurul meu zâmbete, ca și cum spontaneitatea copilului adusese un soi de ușurare binefăcătoare. Se deschisese o fereastră spre viață, pe care greutatea solemnității o sufoca un pic.

De multe ori, în cabinetul meu, am auzit câte-un individ ridicându-se la modul violent împotriva societății. Denunța aprig deșertăciunea vană a tuturor manifestărilor politice și religioase. Ce banalități poate rosti un om deștept când stă în fața unei mulțimi care-l aplaudă! Cel care se sustrage spiritului social resimte curând orice ceremonie publică drept o sinistră comedie. Un scenariu, toată această desfășurare prestabilită și în care fiecare, oratori, preoți și popor joacă un rol! La revoluționari, scenariul e diferit, dar e totuși un scenariu.

Interlocutorul meu protesta în numele vieții pe care societatea o zdrobește. Viața, oare nu este ea spontaneitate, sinceritate, autenticitate? Viața s-a dus din aceste personaje oficiale. Ele nu mai sunt oameni, persoane, ci marionete pe care un regizor anonim le trage de sfori.

N-aveam nimic de replicat. Ce spunea era adevărat. Am înțeles și mai bine când cel care susținea aceste lucruri mi-a povestit viața sa. Cheia doctrinelor sale, la fel ca pentru toți ceilalți, la fel ca pentru mine, se afla în circumstanțele existenței personale. Părinții săi fuseseră sclavii lui „ce-o să spună lumea?” El voia să se joace în stradă cu tovarășii care i se păreau fantastici, să se îmbrace ca ei. I s-a interzis: „Un copil din clasa noastră nu are voie să se înhăiteze cu trepădușii”.

Fratele său, în schimb, avea toate gusturile pe care și le doreau părinții. Era un băiețuș cuminte, aducea numai note bune de la școală. Interlocutorul meu și-a dat repede seama că părinții îl preferau pe fratele lui, fiindcă le aducea cinste, pe când el le aducea rușine: „Pentru tine, numai griji ne facem! N-o să faci nimic în viață. Ia exemplu de la frate-tău!” Pe acest frate, care e bine văzut azi în societate, îl ura. Vedeă în el întruchiparea unui conformism familial și social revoltător.

Mă gândesc la toate acestea cât ține ceremonia. Fără îndoială, dacă aș fi avut aceeași soartă, aș fi, la rândul meu, un revoltat. Circumstanțele vieții mele au fost cu totul altele; nu mă influențează mai puțin, după cum văd eu lucrurile. Peste câteva minute, când voi ieși de aici, le voi strânge mâna vechilor mei prieteni; alții, mai puțin apropiați, îmi vor face semn și își vor scoate pălăria. Sunt medic, sunt scriitor. În aparență, mă bucur de stima concetățenilor mei. Sunt un personaj, eu însumi, negreșit.

Cineva mă va opri să-mi spună cu cât interes a citit ultima mea carte. E măgulitor, nu-i așa? Un altul îmi va critica ideile: și asta e flatant. Această societate care îl respinge pe revoltat, ba mai rău, îl ignoră, mă prinde în jocul ei, în ciuda a tot ce știu despre îngâmfarea umană și despre propria mea vanitate.

Și, chiar dacă fac un gest care se opune convențiilor, el va fi găsit original și curajos, în vreme ce, în cazul revoltatului, el va fi taxat drept impertinență.

Din multe puncte de vedere, în adâncul inimii mele simpatizez cu acest revoltat, în ciuda tuturor greșelilor pe care le-a comis, mai mult decât cu fratele său, care stă poate acolo, așezat în stalurile catedralei. Sunt slujitorul lui Isus Cristos. El S-a ridicat împotriva conformismului puternic al vremii Sale. S-a făcut prieten cu cei care îi condamnau și disprețuiau pe cei mari, cărora le reproșa că se așază pe primele locuri în adunări. Aceștia nu L-au iertat și L-au bătut în cuie pe o cruce.

Și totuși, trebuie să recunosc, viața mea seamănă mai puțin cu cea a revoltatului decât cu a fratelui său. Dacă în cabinetul meu sunt în comuniune cu primul, aici mă regăsesc lângă al doilea, în mijlocul acestei mulțimi care participă la o ordine socială tradițională. Și, pentru că există o anumită înțelegere tacită între mine și această mulțime, pot distinge un alt aspect al lucrurilor, care îi scapă celui revoltat. În această punere în scenă, pe care el o vede doar ca o mascaradă, eu văd răsfrângeri, expresii concrete ale unei realități invizibile, dar vii. Patria este și ea o persoană, pe care tradiția o împodobește cu pompă. Mulțimea o caută. În spatele acestor personaje oficiale, în spatele acestor gesturi ritualice cărora repetiția însăși le conferă o fizionomie familiară și îndrăgită, se află o persoană care ne atrage. Patriotismul este comuniunea personală cu patria.

Orice persoană are un chip. Patria are și ea unul. Ceea ce unora le pare o mască este și o față. Nu o pot iubi abstract, ci așa cum mi se înfățișează. Este poezia peisajelor sale, a

PAUL TOURNIER

lacului, a dealurilor; munții din depărtare; catedrala-i cântată de tatăl meu. Este tot trecutul ei, eroii Escaladei, cetățenii Restaurării; și toate personajele din istoria ei: Calvin, Jean-Jacques Rousseau, generalul Dufour, cel care a restabilit pacea țării, Henri Dunant, fondatorul Crucii Roșii.

Dincolo de orașul meu, se află țara mea, Wilhelm Tell, Nicolaus Cusanus, scriitorii, artiștii săi, focurile pe care le aprindem pe fiecare munte, seara, când e Sărbătoarea națională, cântecele vesele ale lui Tessin, maiestatea munților Grisons, strâmtul refugiu Grutli, zidurile de apărare ale Morat-ului, viile Léman-ului. Decorurile țării mele, decorurile sufletului meu. Da, sunt decoruri, dar fără ele n-aș mai fi ceea ce sunt. Țin de persoana mea; au modelat-o și ea se proiectează asupra lor.

Și îmi dau seama la fel de bine că e imposibil să înțelegi un francez, un finlandez, un grec sau un american, fără să-l situezi în peisajul vieții sale, în istoria poporului său, în cadrul familiei, profesiei, sărbătorilor și obiceiurilor sale. Omul care intră în birou nu îmi vorbește doar prin cuvintele pe care le pronunță. Fața sa bucălată sau suptă, mâinile-i alungite sau scurte, ținuta-i îngrijită sau boemă, felul său de a se așeza, de a strânge mâna, nota aparte pe care a dat-o casei lui, nevasta pe care și-a ales-o, copiii pe care-i mângâie ori dojenește, tot ce constituie personajul său, chiar și ceea ce adaugă el intenționat, din artificiu sau vanitate, totul face trimitere la persoana sa, pentru cei care caută persoana.

Iată-ne reveniți în punctul de plecare. Cum să descoperi persoana adevărată, pentru că noi nu îi sesizăm niciodată decât imaginile diferite și deformate, iar acestea nu depind doar de